

Шевченко Людмила
професор, доктор філол. наук,
Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielce
Kielce, Polska

ДІАЛОГ З ІСТОРІЄЮ І КУЛЬТУРОЮ У ЛЬВІВСЬКИХ ПЕЙЗАЖАХ («СИНДРОМ ПЕТРУШКИ» Д. РУБІНОЇ)

Діалог з історією і культурою вносить суттєвий внесок у геопоетику того чи того географічного об'єкта. Він також є компонентом конструювання поетики урбаністичних замальовок як у травелогах, так і в романах і повістях Д. Рубіної. Географічний розмах подій в реалістичному і водночас сповненому містики і фантазії тексту твору Д. Рубіної «Синдром Петрушки», маркований багатьма містами. Однак визначальне місце в побудові загальної картини світу в тексті відводиться місту Лева як локусу романтичного, культурно-історичного і символічного простору.

У своїй Автобіографії Д. Рубіна згадує «сімейні легенди», пов'язані з історією їхнього роду, 2, а в бесіді з Ларисою Васильєвою зізнається, що «її прабабуся була циганкою» 3, і звідси у неї від матері «[...] генетична (цигани в роду) непосидючість» 4, пристрасть до мандрівок і «відкритість» до сприймання різних культур і «вживання» в них. В інтерв'ю Іоанні М'яновській письменниця говорить про Польщу як про країну, в якій колись жили її предки 5, а в біографії на своєму сайті пише, що її прадід по батькові «був [...] варшавським візником [...]» 6. Письменниця також зізнається, що її «[...] найближче родинне коріння з України [...]» 7. Її прадід по матері був українським євреєм. Мати письменниці, історик, народилась в Золотоноші, а виросла в Полтаві, і Діна «[...] з дитинства слухала її спогади про цей край як про щось неймовірно прекрасне» 8. Не випадково Львів у Д. Рубіної постає як квітник найрізноманітніших культур.

У Львові проходить дитинство і юність двох головних героїв роману «Синдром Петрушки» – лялькаря Петра Укусова і Лізи Вільковської. Тут же розгортається історія їхнього «трагічного» і незвичайного кохання, над яким тяжіє старовинне родове прокляття, і тут виріс (згодом емігрував у Єрусалим) їх друг і лікар Лізи Борис Горелик. Ліза і Борис, інколи як суб'єкт оповіді, залюбки згадують Львів як своє «місто дитинства» (с. 215) і в ньому тих, з ким жили пліч-о-пліч, поїздки до Брюховичів – «курортну зону з озерами, кілометрах у двадцяти від міста...» (с. 215). Рідне місто викликає у героїв роману цілий ряд звукових, смакових і ольфакторних відчуттів і асоціацій, при цьому до оповіді вводиться так званий гастрономічний код, як і інші коди. Письменниця не забуває підкреслити їх багатонаціональний характер. Вкотре повторюючи розхожі визначення Львова як «міста із запахом кави і шоколаду», «міста серед дощів», «маленького Парижа» і «українського Лондона», Борис Горелик згадує, як вони колись «[...] сиділи в кав'ярні на Вірменській, де каву варили в турках на розпеченому піску. Над вузькими горлечками спухала пінка, пузирячись обабіч турки, якщо збігала, так що у крихітному приміщенні розносився божественний аромат. За вікном переїхав дощ; блискучою кубічною, хвилястою від вибоїн бруківкою, зливаючись по узбіччях, бігли струмки, а над пухирчатими калюжами пливли, прокручуючись у руках перехожих, кольорові парасольки» (с. 45–46). Причому як людина, щиро любляча Львів, тут же вигукує: «Ні, все ж про кав'ярню на Вірменській треба докладніше! Треба віднайти особливі слова, – адже у пряно-вохристомому повітрі цього непривабливого приміщення залишився ширяти кудлатий привид нашої юності; наше кавове братерство. [...] Тут можна було застати того, чия адреса і телефон давно загубив, тут залишали один для одного передачки, документи і записки. „Я залишаю для тебе на Вірменській”, – звична фраза, кинута на бігу, вигукнута з вікна трамваю, пошепки сказана у „читалці” інституту» (с. 46). І ці слова подаються в романі як такі, що належать не

українцю чи поляку, а єврею Борису, що емігрував до Ізраїля, для якого Львів – його батьківський дім.

Львів у романі – місто діалогу різних культур. Більшість героїв роману – носії кроскультурного досвіду або постають персонажами з гібридним національним чи цивілізаційним походженням і вихованням. Мати Петра Укусова українка, а його батько «росіянином був тільки наполовину, новгородські прадавні джерела про благородну кров помовчували [...]. Проте друга, вибухонебезпечна половина містила в собі бог знає яку екзотику: були там і полонений італієць, і тиха осетинка. привезена дідом невідомо звідки [...]; вирував у нього в крові завзятий західняк [...] дядько по матері Петро Галицький, та і мало кого ще могло занести в те каламутне річище загульної, розлитої материнської його рідні» (с. 99). В Борисі тече українська, польська і єврейська кров; польку Лізу Вільковську у дитинстві няньчила дівчина русинка; матір'ю Сільви Жузепповича Мореллі була «[...] вертихвістка з італійської дипмісії», а він сам «[...] вважав себе справжнім росіянином, хоча траплялось [...] страждав і за вірменів, і за євреїв, і навіть за циганів [...]» (с. 63). Донька львівського адвоката єврея Залмана Щупака – дядечка доктора Зіва – «вийшла заміж за українця» (с. 232), а єврейки Хани – за чеха Зденка Прохазку. «Молоденькою актрисою Київського театру ляльок Хана за мить до вистрілу здогадалася стрибнути у рів Бабиного Яру» (с. 170), і вона з вдячністю згадує «[...] українських селян, про яких багато що говорять, але саме вони її ховали – хто на пічці, хто за пічкою, а хто в хліву – і цим врятували життя, так що про український антисемітизм при ній, будь ласка, ні слова...» (с. 323). А чоловіка Хани, росіянина, «[...] у перші ж дні окупації Києва розстріляли в гестапо за приховування єврейки-дружини» (с. 170). Героям роману, як і всьому його тексту загалом, ритаманний, природний у цьому разі полілінгвізм. У дитинстві Петро і Борис говорили по-російськи, а їх приятель – українець Тарасик їм відповідав по-українськи. Цими мовами, а також польською і вірменською говорили їх подружка Гулька. Її батько вірменин Рустам. Лялька Казимир Матвійович, «[...] швидко і без акценту говорив по-російськи на сцені, [...] у розмові з Петею раз у раз вставляв польські слова, але тільки ті слова, які, вважав він, хлопчику будуть зрозумілі» (с. 115–116).

Діалог Львова з історією і культурами різних народів Д. Рубіної підкреслюється не тільки акцентом на багатонаціональному складі його населення, але і самою топонімією міста, архітектурою, об'єктами інфраструктури, урбаністичним пейзажем тощо. У романі зустрічається стара німецька назва міста Лемберг, а з-поміж його топонімів згадуються знакові для різних культурних епох і народів назви вулиць: Зелена, Лемківська, Вірменська, Руська, Пекарська, Івана Франка, Саксаганського, Шота Руставелі, площа Міцкевича тощо. У творі широко подаються пам'ятки культури, які належать до різних культурних епох, національних традицій і конфесій: пам'ятник Міцкевичу; фігури, що тримають герби міста Львова; ренесансовий Собор Святого Юра; костел кармелітів. Згадуються огорнені в шати різних національних стилів архітектурні пам'ятки: типові для Львова «австрійські» будинки, побудовані в стилі «сецесії», будинки в стилі українського і берлінського модерну та сталінського неокласицизму. У романі йде мова про облаштування будинків типу «польський люкс» і репрезентовано житло, яке «було цілком типовою польською довоєнною квартирою [...]» (с. 237). Зустрічаються описи камінів і начиння, що ними користувались містяни різних національностей, а також подаються етнографічно-побутові подробиці буденного і для автора такого близького життя поляків і українців львів'ян.

З-поміж знакових соціально-культурних і промислових об'єктів міста у тексті роману згадуються: Львівська консерваторія, львівська математична школа, Балетна школа на вулиці Жовтневій і Культурно-просвітницьке училище з його хореографічним відділенням, Львівське художнє училище, Єврейський театр, вар'єте на Високому Замку, отель „George”, магазин «Забавки», «Чебуречна», «Пиріжкова», фабрика Левинського, лікєро-горілчане підприємство Бачевського, Галицький базар, Львівський аеропорт, а

також з екскурсами в минуле – славнозвісний і сумнозвісний Личаківський цвинтар, парк Костюшка і Стрийський парк. З особливим пієтетом акцентуються значущі знакові для Львова, а також для української і польської культури постаті митрополита Андрея Шептицького і промисловця Івана Левинського. Львів у реальності і в романі Д. Рубіної постає як конгломерат різних культур, що аж ніяк не випадково. Письменниця в діалогах героїв і в авторських відступах дуже детально відтворює основні етапи історії міста, підкреслюючи період перебування Львова у складі Польщі (з 1919 по 1939) Його старожили, в тому числі доктор Зів, якому в романі відведена роль бути «рупором голосу історії», тлумачать як «золотий вік» міста. І це не випадково. Як зауважує львівський історик Ярослав Грицак, «[...] образ Львова у свідомості львів'ян складається із двох елементів: європейськість Львова і образ Львова як „українського П'ємонта” [...]», при цьому його образ «[...] як європейського міста, присутній у свідомості його мешканців, швидше є [...] ностальгічною реконструкцією золотого віку [...]» 9 в його історії. Не дарма Д. Рубіна підкреслює, що Львів у свідомості героїв роману завжди залишається таким, як у їх пам'яті, яким йому належить бути і тому – вічним.

Як бачимо, в романі Д. Рубіної «Синдром Петрушки» великий обсяг тексту присвячений урбаністичним пейзажам. Вагому роль в їх презентації відіграють просторові історичні екскурси і тлумачення культурних реалій «від автора», при цьому мифопоетизація Львова в романі поєднується з його історією і фактографією, полікультурною мозаїкою, реаліями сучасності.

Література

1. Тут і далі всі цитати і відсилання з вказівками сторінок наводяться за виданням Д. Рубіна, «Синдром Петрушки», в: Рубіна Д., «Золота нитка», Віват, Харків 2016.
2. Козлов, Ю. «Проблема національної / етнічної ідентифікації у творчості Діни Рубіної», [доступ: 27.09.2024].
3. Діна Рубіна: «Дресировати чоловіка не треба. Краще здоровий скандал. Бесіда з Ларисою Васильєвою», www.telesem.ru/heroes/2012-10-23-06-44-00/6989-dina-rubina-dressirovat-muzha-ne-nado-luchshe-zdorovyj-skandal [доступ: 10.10.2024].
4. Мітіна, Е. «Проїздом» з Діною Рубіною. Бесіда з письменницею, «Алеф», 2002, № 8, с. 14.
5. Інтерв'ю Діни Рубіної. Бесіду вела Іоанна Мянновська, в: Мянновська І., «Діна Рубіна вчора і сьогодні», Wydawnictwo ADAM MARSZAŁEK, Toruń, 2003 s. 140.
6. Рубіна, Д. Біографія, в: Сайт Діни Рубіної, в: WWW.dinarubina.com.biography.html [доступ: 01.10.2024].
7. Сметська, О. Діна Рубіна: «Еміграція – суворий вчитель. З тих, хто різками вчить», «Факти», 12.05.2016, <http://fakty.ua/216609-dina-rubina-emigraciya-strogij-uchitel-iz-tech-kto-rozgam-i-uchit> [доступ: 10.10.2024].
8. Там само, [доступ: 10.10.2024].
9. Ibidem, [доступ: 05.07.2016].